

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Väkivallan arviointi ihmiskaupparikoksissa

OT00BF79 Ihmiskaupan ehkäisy ja torjunta

Notaarityö

Laatija:

Axel Pekkala

4.5.2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

ON-työ / Tutkielma

Oppiaine: Ihmiskaupan ehkäisy ja torjunta

Tekijät: Axel Pekkala

Otsikko: Väkivallan arviointi ihmiskaupparikoksissa

Ohjaajat: Jani Hannonen ja Venla Roth

Sivumäärä: VII + 25 sivua

Päivämäärä: 4.5.2025

Tiivistelmä

Ihmiskaupparikoksille on hyvin yleistä, että niissä esiintyy väkivaltaa, rikokselle tyypillisen pitkän keston aikana. Oikeuskäytännössä on ihmiskauppaan liittyen esiintynyt moninaisia eri näkökulmia väkivallan määritelmästä. Ihmiskaupan väkivaltaan liittyvän oikeusohjeen puuttuessa, oikeuskäytännöstä löytyy huomattava määrä mielenkiintoisia tuomioita, joissa väkivallan eri osa-alueita luonnehditaan eri tavoin. Tutkimuksessa tarkastellaan näitä näkökulmia, samalla kuin niiden epäkohtia kritisoidaan tarvittaessa. Väki-valta on myös läheisessä yhteydessä RL 25:3 §:n mainitsemaan määräysvaltaan ottamiseen, joka vuoden 2015 rikoslain uudistuksen myötä muutettiin aikaisemmasta valtaan ottamisesta. Määräysvallan merkitystä, rajoja, sekä ongelmakohtia tarkastellaan tutkielmassa.

Tutkielma kritisoi erityisesti ihmiskauppaan liittyvää oikeuskäytäntöä, sillä lainsäädäntö mahdollistaisi myös tarkoituksenmukaisemman väkivallan määritelmän mieltämisen. Tämänhetkinen oikeudellinen käsitys väkivallasta ei sovellu riittävän hyvin ihmiskaupparikoksiin. Väkivallan yhteyden vaatimusta sovelletaan tuomioistuimissa niin suppeasti, että ainoastaan karikatyyrimaiset kiistat täyttävät yhteyden kriteerit. Jatkuvan väkivallan tilanteita ei tarkastella tuomioistuimissa riittävän uhrilähtöisesti, jolloin uhrin toimijuuteen vaikuttavat pakottajat jäävät huomioimatta. Lisäksi henkiselle väkivallalle ei ihmiskaupatuomioissa anneta riittävää painoarvoa. Tutkielma pyrkii antamaan uusia näkökulmia ihmiskaupparikosten vallitsevaan oikeustilaan, jotta rikosnimikkeeseen liittyvää väkivaltaa tunnistettaisiin paremmin, ja jotta väkivallan oikeudellinen soveltaminen olisi tarkoituksenmukaisempaa.

Ihmiskauppatilanteissa esiintyvää väkivaltaa tarkastellaan tutkimuksessa niin fyysisen, kuin myös henkisen väkivallan kautta. Väki-valta ihmiskaupparikoksissa on yleisempää seksiperäisessä ihmiskaupassa. Seksiperäisen ihmiskaupan uhrin taas ovat useimmiten naisia, joten tutkielmassa tarkastellaan pääosin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa.

Avainsanat: Ihmiskauppa, seksikauppa, väki-valta, henkinen väki-valta, määräysvaltaan ottaminen

Sisällys

Väkivalta ihmiskaupparikoksissa.....	I
Lähteet.....	III
Lyhenteet.....	VII
1 Johdanto.....	1
1.1 Taustaa	1
1.2 Tutkimuskysymykset, menetelmät ja aineistot	2
2 Väkivalta osana ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöä ja rikosoikeudellista kehystä	3
2.1 Vallitseva oikeudellinen käsitys väkivallasta	3
2.2 Ihmiskaupparikos ja väkivalta – tulkinta oikeuskäytännössä	6
2.2.1 Kaksoiskvalifioinnin kieltä	6
2.2.2 Väkivallan yhteys ihmiskaupparikokseen	9
3 Ihmiskaupparikosten hienovaraisemmat toteutustavat	13
3.1 Henkinen väkivalta.....	13
3.2 Määräysvaltaan ottamisen tarkastelu oikeuskäytännössä.....	14
4 Ihmiskaupan uhrilähtöinen tarkastelu.....	16
4.1 Määräysvallasta irrottautumisen haasteet	16
4.2 Miten väkivallan uhreihin suhtaudutaan?	19
4.3 Väkivaltakäsityksen sopimattomuus ihmiskaupparikokseen	22
5 Johtopäätökset	23

Lähteet

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis, Laintulkinnan Teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY. Porvoo 1989.

Hagan, Elizabeth – Raghavan, Chitra – Doychak, Kendra, Functional Isolation: Understanding Isolation in Trafficking Survivors. Article in Sexual Abuse A Journal of Research and Treatment 2019, s. 1-24.

- Herman, Judith, Trauma and Recovery. New York: Basic Books, 1992.
- Hong, Tuuli, Kunniaan Liittyvän Väkivallan Uhrin Oikeudellinen Asema, Väitöskirja, Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2019.
- Hopper, Elizabeth – Hidalgo, Jose, Invisible Chains: Psychological Coercion of Human Trafficking Victims. Article in Intercultural Human Rights Law Review 2006.
- Jacobsen, Christine – Skilbrei, May-Len, 'Reproachable Victims?' Representations and Self-representations of Russian Women Involved in Transnational Prostitution. Article in Ethnos, VOL. 75:2, 2010, s. 190-212.
- Jyrkkiö-Shamsi, Terhi: Rangaistuksen määrääminen ihmiskaupparikoksissa. Teoksessa Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Elo, Elina (toim.), Valittuja kysymyksiä rikos- ja prosessioikeudesta. Helsingin hovioikeus, 2018, s. 77-103.
- Kainulainen, Heini, RAISKATTU? Tutkimus raiskausten käsittelemisestä rikosprosessissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 212. Tilastokeskus. Oikeus 2004:16.
- Kemppinen, Heikki, Rangaistuksen Määräämisen Perusteleminen. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 344. Helsinki 2021.
- Kemppinen, Heikki – Tolvanen, Matti – Tapani, Jussi, Rikosoikeus – Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Alma Talent, Helsinki 2022.
- Koivukari, Kristiina – Korkka-Knuts, Heli – Mahmood, Venus – Melander, Sakari. Ihmiskauppa ja sen lähirikokset: säännösten soveltamiskäytäntö. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:18. Valtioneuvoston kanslia 2022.
- Koltola, Ilari (toim.), Rikollisuustilanne 2023: Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti 2023.
- Korkman, Julia, Ihmiskauppa: Pakottava kontrolli ja rikostutkintaan liittyvä kuulustelu, European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI), Policy brief 2/2023.
- Lappi-Seppälä, Tapio – Ojala, Timo, Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka. Rikosoikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent 2022. Päivitetty 2021-2022.

- Lundgren, Eva – Kalliokoski, Ann-Marie – Heimer, Gun – Westerstrand, Jenny, Slagen dam: Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige: en omfångsundersökning 2001.
- Melander, Sakari, Vapauteen kohdistuvat rikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka. Rikosoikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent 2022. Päivitetty 2021-2022.
- Niemi, Johanna – Peroni, Lourdes – Stoyanova, Vladislava, International Law and Violence Against Women: Europe and the Istanbul convention, Routledge Research in Human Rights Law 2020.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. WSOY 2004.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Kvinnohandel, koppleri och sexköp, Nordisk Tidskrift för Kriminalvidenskab 1/2005, s. 22–38.
- Nousiainen, Tapio, Rangaistuksen tuomitsemisesta: käytännöllisiä ohjeita tuomarille virkavirheiden välttämiseksi, 1965.
- Raymond, Janice – D’Cunha, Jean – Ruhaini Dzuhayatin, Siti – Hynes, Patricia – Ramirez Rodriguez, Zoraida – Santos, Aida, A Comparative Study of Women Trafficked in the Migration Process: Patterns, Profiles and Health Consequences of Sexual Exploitation in Five Countries (Indonesia, the Philippines, Thailand, Venezuela and the United States) 2002.
- Richard, Amy, International Trafficking in Women to the United States: A Contemporary Manifestation of Slavery and Organized Crime 1999.
- Rinne, Katariina, Ihmiskauppa seksuaalisessa hyväksikäyttö tarkoituksessa – tutkimus kriminalisoinnin tunnusmerkistötekijöihin. OTM-tutkielma, Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2021.
- Roe-Sepowitz, Dominique – Hickle, Kristine – Dahlstedt, Jaime – Gallagher, James, Victim or Whore: The Similarities and Differences between Victim’s Experiences of Domestic Violence and Sex Trafficking. *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 24 (8), 2014, s. 883-898
- Roth, Venla, Paritusta vai ihmiskauppaa? Defensor Legis N:o 3/2007, s. 419-436.
- Roth, Venla, Näkymättömät uhrin: seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan tunnistaminen. *Lakimies* 5/2011, s. 975-999.
- Saarinen, Ville, kaksinkertaisen kvalifioinnin kiellon vaikutus rangaistuksen määräämiseen. Edita publishing Oy. Referee-artikkeli, Edilex 2021/56.

- Surtees, Rebecca, Trafficking of men – a trend less considered: The case of Belarus and Ukraine. NEXUS Institute, Vienna. Report prepared for the International Organization for Migration 2008.
- Surtees, Rebecca – Brunovskis, Anette, Leaving the past behind? When victims of trafficking decline assistance. Fafo-report 2007:40.
- Tolvanen, Matti – Silvennoinen, Elisa, Selvitys henkisen väkivallan rangaistavuudesta ja vainoamisen oikeuskäytännöstä Suomessa. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:20.
- Törölä, Miisa – Raeste, Anni – Malinen, Sofia, Henkirikoskatsaus 2024, Katsauksia 60/2024. Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti 2024.
- Gordon, Tuula, Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Ihmistieteet tänään. Gaudeamus Helsingin yliopiston tutkijakollegium, 2005, s. 114-130.
- Valkama, Linda, Ihmiskaupparikoksen Kvalifiointiperusteet. Maisteritutkielma, Lapin yliopisto, 2023.
- Viuhko, Minna, Aktiivisia toimijoita vai passiivisia ideaaliuhreja? Ihmiskaupan uhrien rajoitettu toimijuus. Oikeus 42(4)/2013, s. 385-404.
- Viuhko, Minna, Hardened professional criminals, or just friends and relatives? The diversity of offenders in human trafficking. International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice, 42:2-3, 2018, s. 177-193.
- Viuhko, Minna – Jokinen, Anniina, Human Trafficking and Organized Crime: Trafficking for sexual exploitation and organized procuring in Finland. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI). Publication Series No. 62. Helsinki 2009.

Virallislähteet

- HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.
- HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 34/2004 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 103/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

LaVM 15/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Oikeustapaukset

Korkein oikeus

KKO:2011:102

KKO:2013:57

KKO:2014:80

KKO:2021:20

KKO:2022:2

Lyhenteet

KKO	korkein oikeus
RL	rikoslaki (39/1889)

1 Johdanto

1.1 Taustaa

RL 25:3 §:ssä sekä 25:3a §:ssä kuvaillaan ihmiskaupparikosten tunnusmerkistö, joka niin perusmuotoisena kuin törkeänä, ei vaadi väkivaltaa täytyäkseen. Väkivalta on yksi törkeän ihmiskaupan kvalifiointiperusteista, mutta törkeän ihmiskaupan tunnusmerkistö voi täytyä myös muiden kvalifiointiperusteiden kautta. Väkivalta, eri muodoissaan, on hyvinkin usein läsnä ihmiskaupparikoksissa. Ihmiskaupparikoksen erityisen luonteen takia, kuten myös väkivallan laajan esiintymisen takia, väkivallan tutkiminen ihmiskauppaan liittyen on ilmeisen tarkoituksenmukaista.

Ihmiskaupparikoksen monimutkaisuuden takia teon ja sen osatekijöiden tunnistaminen, kuten myös rikoksen toteen näyttäminen tuomioistuimissa, on osoittautunut haasteelliseksi.¹ Rikos ei myöskään ole ajallisesti pistemäinen, kuten valtaosa muista rikoksista.²

Ihmiskaupparikoksen jatkuvan luonteen takia teko ei sovellu yhtä hyvin rikosoikeudellisiin raameihin. Vaikeuksia tuottaa erityisesti väkivallan tunnistaminen sekä väkivallan liittäminen ihmiskaupparikokseen. Monesti pahoinpitelyitä ollaan tuomioistuimissa pidetty erillisinä, ihmiskauppaan liittymättöminä tekoina, jonka takia ihmiskaupasta ei tule tuomiota.

Pahoinpitelylainsäädännön vuoden 1993 muutosten myötä myös henkinen väkivalta voi täyttää pahoinpitelyn tunnusmerkistön.³ Henkinen väkivalta voi esiintyä erinäisillä tavoilla, mutta olennaista on että teko on omiaan vahingoittamaan uhrin terveyttä. Lisäksi tekijältä vaaditaan tahallisuutta, eli että tekijä on pitänyt teoista johtuvia seurauksia riittävän todennäköisinä.⁴ Henkisen väkivallan toteennäyttäminen on osoittautunut vaikeaksi, syy-yhteyden ja tahallisuuden vaatimusten valossa. Henkisen väkivallan rooli ja sovellettavuus ihmiskaupparikoksissa on monilta osin epäselvä.

Väkivallan käsitteen määritelmästä ja oikeudellisesta sisällöstä, ei ole ihmiskaupan kontekstissa selvää linjausta.⁵ Ihmiskaupasta on myös hyvin vähäisesti korkeimman oikeuden oikeuskäytäntöä, ja sitäkin harvempia tapauksia, joissa väkivaltaa esiintyy. Korkeimman

¹ Roth, 2011, s. 994-995.

² Korkman 2023, s. 3.

³ HE 94/1993 vp, s. 95.

⁴ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 86.

⁵ HE 103/2014 vp, s. 10; HE 34/2004 vp, s.102; HE 94/1993 vp, s. 108. Hallituksen esityksissä mainitaan lyhyesti väkivallan määritelmän olevan suhteellisen vakiintunut.

oikeuden ratkaisujen vähäisen määrän takia, tutkimuksessa tarkastellaan myös suurelta osin alempien tuomioistuinten tuomioita. Alemmissa tuomioistuimissa esiintyy paljon erinäisiä perusteluita ja kommentteja, joiden oikeudenmukaisuutta tai vähintäänkin niiden oikeudellista relevanssia, voidaan kyseenalaistaa. Tutkielma pyrkiikin erityisesti kritisoimaan ihmiskauppaan liittyvää oikeuskäytäntöä, sillä lainsäädäntö mahdollistaisi myös tarkoituksenmukaisempaa väkivallan määritelmän soveltamista.

Ihmiskaupakontekstissa esiintyvää väkivaltaa on lyhyesti käsitelty muissa väkivaltaan tai ihmiskauppaan liittyvissä tutkimuksissa, mutta se ei ole ollut tutkimusten tarkastelun pääkohteena. Esimerkiksi Tuuli Hongin väitöskirja keskittyy kunniaan liittyvään väkivaltaan, kun taas Linda Valkaman tutkimus keskittyy ihmiskaupparikosten kvalifiointiperusteisiin. Näillä tutkimuksilla, kuten muillakin, saattaa joltain osin olla kosketuspintaa ihmiskaupparikosten väkivaltaan, mutta väkivalta ei kuitenkaan ole tarkastelun keskiössä. Siten syvemmästä, ihmiskaupparikoksissa esiintyvän väkivallan tarkastelusta, löytyy tutkimusaukko.

1.2 Tutkimuskysymykset, menetelmät ja aineistot

Tässä tutkimuksessa pyritään vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Minkälaista on ihmiskaupparikoksissa ilmenevä väkivalta ja millaista yhteyttä ihmiskaupparikokseen väkivallalta vaaditaan?
- 2) Miten jatkuvan väkivallan uhreja luonnehditaan?
- 3) Miten nykyinen käsitys väkivallasta soveltuu ihmiskaupparikoksiin?

Tutkimuksen perimmäisenä tarkoituksena on tutkia, mitä väkivallalla tarkoitetaan ja mitä piirteitä väkivallalta vaaditaan ihmiskaupparikoksissa. Väkivallan merkitystä rikosnimikkeille analysoidaan rikosoikeudellisen linssin läpi, ja samalla tutkimus pyrkii tarkastelemaan väkivallan nykyistä määritelmää sekä tutkimaan miten kyseinen määritelmä soveltuu ihmiskaupparikoksiin. Väkivaltaa tarkastellaan erinäisten rikosnimikkeiden kautta, kuten myös hallitusten esitysten sisällön sekä oikeuskäytännön avulla. Tutkimuksen avulla yritetään selvittää ihmiskaupparikoksia ympäröivän väkivallan oikeustilaa, ja samalla antaa kritiikkiä

sen mahdollisista epäkohdista. Tutkimus tehdään oikeusdogmatiikkaan tukeutuen, eli lainopillisesti. Tutkimus perustuu siten laajalti oikeuslähteiden analyttiseen arviointiin.⁶

Tutkimuksessa käytetään kotimaista, pohjoismaista kuten myös erinäisten muiden maiden kirjallisuutta. Tutkimus rajautuu kuitenkin tarkastelemaan ihmiskauppaa Suomen lainsäädännön puitteissa, jättäen esimerkiksi EU-sääntelyn tutkimuksen ulkopuolelle. Tarkastelun kohteena oleva oikeuskäytäntö on siten myös rajattu suomalaisten tuomioistuinten tuomioihin. Tuomioiden tarkastelun ohella tutkimus pyrkii antamaan tulkintasuosituksia de lege ferenda. Tulkintasuositusten tarkoituksena on antaa vaihtoehtoisia näkökantoja ja siten muutosehdotuksia nykyisen lainsäädännön soveltamiseen.

Tutkielma rakentuu siten, että ensin tarkastelun kohteena on väkivalta osana ihmiskaupparikosten tunnusmerkistöä, sekä väkivaltakäsitteen oikeudellinen sisältö rikoslain sekä hallituksen esitysten valossa. Seuraavaksi väkivaltakäsitettä tutkitaan oikeuskäytännön sekä rangaistuksen mittaamisen yleisten oppien kautta. Luvussa 3 tarkastellaan väkivallan henkistä ulottuvuutta, sekä määräysvaltaan ottamisen oikeudellista käsitystä niin lain esitöissä kuten myös oikeuskäytännössä. Viimeinen luku keskittyy uhrilähtöiseen näkökulmaan käsittelemällä uhrin määräysvallasta irrottautumista sekä sitä, miten väkivaltaisten ihmiskaupparikosten uhreihin suhtaudutaan. Lopuksi tutkimuksessa otetaan kantaa siihen, miten nykyinen väkivallan käsitys soveltuu ihmiskaupparikoksiin.

Tämä tutkimus perustuu seminaarityöhön, jossa tarkasteltiin väkivallan merkitystä ja sen tunnistamista ihmiskaupparikoksissa. Seminaarityöhön osallistuivat Micaela Kaitera, Jasmin Lehtilä, Aino Toikka sekä Axel Pekkala.

2 Väkivalta osana ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöä ja rikosoikeudellista kehystä

2.1 Vallitseva oikeudellinen käsitys väkivallasta

Väkivalta mainitaan RL 25:3 a §:ssä törkeän ihmiskaupan kvalifiointiperusteena. Väkivallan, tai vähintään yhden törkeässä ihmiskaupassa mainitun ankaroittamisperusteen läsnäolon lisäksi, on teon oltava kokonaisuutena arvostellen törkeä, jotta rikosentekijä voidaan tuomita törkeästä ihmiskaupasta. Väkiälyä ei mainita RL 25:3 §:n perusmuotoisen ihmiskaupan

⁶ Aarnio 1989, s. 288.

tunnusmerkistössä. Tätä väkivallan pois jättämistä perusmuotoisesta ihmiskaupasta on kritisoitu, ja onkin ehdotettu, että väkivalta ja sillä uhkailu tulisi mieltää ihmiskaupan keinona, eikä ainoastaan törkeän rikosnimikkeen ankaroittamisperusteena tai turvattoman tilan aiheuttajana.⁷

Väkivallalla on myös liitoskohtia muun muassa perusmuotoisessa ihmiskaupassa mainittuun ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamiseen, sillä oikeuskäytännön perusteella voitaisiin katsoa tämän soveltamisen edellyttävän fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa.⁸ Mikäli väkivallalla aiheutetaan RL 25:3a §:n toisen momentin tarkoittama vaikea ruumiinvamma, sovelletaan toisen momentin sijasta väkivaltaa koskevaa ensimmäistä momenttia. Väkivalta voi myös olla omiaan lisäämään ihmiskaupan uhrin turvattoman tilan tunnetta, jonka hyväksikäytön katsotaan olevan yksi ihmiskaupparikoksen toteuttamisen keinoista.⁹ Tätä turvattoman tilan syntymistä tai sen edesauttamista voidaan katsoa aiheuttavan myös uhrin aikaisemmat traumaattiset kokemukset esimerkiksi väkivallasta, vaikka väkivallalla ei olisikaan suoranaisia kytköksiä itse ihmiskaupparikokseen.¹⁰

Vuonna 1993 pahoinpitelylainsäädäntöä muutettiin monilta osin.¹¹ Taustalla muutoksille oli ajatus siitä, että pahoinpitelyn edellytykset voisivat täyttyä myös teoissa, joissa ei ole käytetty ruumiillista väkivaltaa. Muutosten myötä pahoinpitelyn tunnusmerkistöön sisällytettiin osa toisen terveyden vahingoittamisesta, jolla saatettiin rangaistavaksi myös mielenterveyttä vahingoittavat teot. Pahoinpitelylainsäädäntö tunnistaa siten ainakin joltain osin psyykkisen väkivallan olevan rinnastettavissa perinteiseen, fyysiseen väkivaltaan.

Vuonna 2015 ihmiskauppalainsäädäntöä uudistettiin siten, että tunnusmerkistön mainitsema valtaan ottaminen muutettiin määräysvaltaan ottamiseksi.¹² Aikaisemmassa hallituksen esityksessä valtaan ottamisella tarkoitettiin tilannetta, jossa ihmiskaupparikoksen uhri menetti vapautensa ja oli lisäksi psyykkisen kontrollin alaisena.¹³ Muutoksen myötä ihmiskauppaan liittyvän lainsäädännön soveltaminen laajeni rangaistavuuden käsittäessä nyt myös tilanteet, joissa uhri esimerkiksi asuu omassa asunnossaan, mutta on rikoksenteikijän määräysvallan alainen. Lakimuutoksen jälkeen ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön kannalta on riittävä,

⁷ Roth, 2007, s. 431.

⁸ Koivukari ym. 2022, s. 81.

⁹ HE 34/2004 vp, s. 93.

¹⁰ HE 34/2004 vp, s. 93-94.

¹¹ HE 94/1993 vp, s. 95.

¹² Laki rikoslain muuttamisesta 1177/2014.

¹³ HE 34/2004 vp, s. 95.

että uhri on menettänyt kykynsä toimia haluamallaan tavalla.¹⁴ Rikos ei siten edellytä fyysistä vapauden rajoittamista.

Ihmiskaupparikosten tarkoittamalle väkivallalle ei ole hallituksen esityksissä annettu tarkempaa määritelmää. Hallituksen esityksissä mainitaan useaan otteeseen, että väkivallan tulkinta on suhteellisen vakiintunut.¹⁵ Tämän vakiintuneen tulkinnan sisällöstä ei kuitenkaan ole tarkempaa tietoa tai oikeusohjetta. Väkivallan määritelmä on vakiintunutta, mutta ainoastaan fyysisen väkivallan osalta. Tässä mielessä väkivallalla tarkoitetaan fyysisten keinojen käyttämistä, esimerkiksi pahoinpitely- tai kidutustarkoituksessa.¹⁶ Käsitys väkivallasta ei kuitenkaan ole vakiintunut henkisen väkivallan, psykologisen kontrollin tai ihmiskaupparikosten kannalta. Täten väkivallan oikeudellisen määritelmän tila ihmiskaupparikontekstissa on monilta osin epävarma.

Väkivalta määritellään hallituksen esityksessä pakottamiseen liittyen siten, että väkivallan ei tarvitsisi olla väkivaltarikoksena rangaistavaa ollakseen pakottamisen tarkoittamaa väkivaltaa.¹⁷ Tähän väkivallan määritelmään ei kuitenkaan viitata saman hallituksen esityksen ihmisryöstösäännöstä koskevissa esitöissä eikä myöskään ihmiskauppaa koskevissa esitöissä. Epäselvää on myös se, mielletäänkö pahoinpitelylainsäädännön esitöissä mainitut mielenterveyttä vahingoittavat teot ihmiskaupparikoksissa väkivallaksi.

Väkivallan merkitysisällön puutteen vuoksi on epäselvää mitä ihmiskaupparikosten tarkoittama väkivalta oikein on. Vaaditaanko väkivallalta perusmuotoisen pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttymistä, vai riittääkö jo lievän pahoinpitelyn kriteerien täytyminen? Mikäli esimerkiksi pahoinpitelyrikoksen tunnusmerkistö täyttyy suoranaisessa yhteydessä ihmiskauppaan, on ihmiskauppasäännösten soveltaminen ensisijaista.¹⁸

Ihmiskauppasäännösten soveltamisen lisäksi jonkin toisen säännöksen soveltaminen voi tulla kyseeseen, mikäli väkivalta tai jokin muu rangaistava teko on ollut ylimitoitettua siihen nähden, mikä olisi ollut tarvittavaa ihmiskaupparikoksen toteutumisen kannalta.¹⁹

Törkeän ihmiskaupan ankaroittamisperusteet ovat lähtökohtaisesti samanarvoisia. Väkivaltaa sisältäviä rikoksia on kuitenkin pidetty erityisen moitittavina, ja siten väkivaltaista

¹⁴ HE 103/2014 vp, s. 24.

¹⁵ HE 94/1993 vp, s. 108; HE 34/2004 vp, s. 102; HE 103/2014 vp, s. 10.

¹⁶ Melander 2022, II, 14. Vapauteen kohdistuvat rikokset.

¹⁷ HE 94/1993 vp, s. 111.

¹⁸ HE 103/2014 vp, s. 10.

¹⁹ HE 34/2004 vp, s. 102.

tekomuotoa voidaan luonnehtia kaikkein törkeimmäksi.²⁰ Jotta tekoa voidaan pitää törkeänä ihmiskauppana, tulee vähintään yhden ankaroittamisperusteen täyttyä, ja lisäksi teon tulee myös kokonaisuutena arvostellen olla törkeä.²¹ Yhdenkin ankaroittamisperusteen täyttyminen voi jo itsessään tehdä rikoksesta kokonaisuutena arvostellen törkeän.²² Mikäli useampi ankaroittamisperuste täyttyy, puoltaa tämä rikoksen mieltämistä kokonaisuutena arvostellen törkeäksi. Tilanteissa, joissa yksi kvalifiointiperuste täyttyy vahvasti, vaaditaan teon törkeäksi katsomisen kannalta muilta kvalifiointiperusteilta vähemmän. Vaikka kvalifiointiperuste ei täyttyisi, voi tiettyä kvalifiointiperustetta lähentyvät olosuhteet myös puoltaa teon mieltämistä törkeäksi. Seksuaalirikoksissa annetaan lisäksi kokonaisarvostelulle enemmän painoarvoa kuin muissa rikoksissa, sillä ankaroittamisperusteiden täyttymisen tapojen kirjo on suuri.²³

2.2 Ihmiskaupparikos ja väkivalta – tulkinta oikeuskäytännössä

2.2.1 Kaksoiskvalifioinnin kielto

Korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä ei ole liiaksi tuomioita ihmiskaupasta, saati sitten törkeästä ihmiskaupasta. Lisäksi lainsoveltaminen on alemmissa tuomioistuimissa ollut joissain määrin epäyhtenäistä ja on siten monilta osin kyseenalaistettavissa. Näiden tekijöiden valossa on ilmeistä, että oikeuskäytäntö kehittyy edelleen, ja että rangaistuskäytäntö ei ole kovinkaan vakiintunut.²⁴ Oikeustilaa vaikeuttaa edelleen tyyppitapauksen puute.²⁵

Ihmiskauppa on rikosnimikkeenä hyvinkin monimutkainen, sillä teko käsittää jatkumon, johon saattaa sisältyä lukuisia eri rikoksia. Tyypillisten, pitkään kestävien alistussuhteiden vuoksi uhrin on usein vaikea hahmottaa kaikkea tapahtunutta.²⁶ Tämän poikkeuksellisen monimutkaisuuden takia lain soveltamista on vaikea mukauttaa siten, että se sopisi ihmiskaupparikosten tehokkaaseen tuomitsemiseen. Tuomioistuinten oikeuskäytännöstä

²⁰ Saarinen 2021, s. 4.

²¹ HE 34/2004 vp, s. 105.

²² KKO:2013:57 perusteluiden kohta 6.

²³ KKO:2011:102 perusteluiden kohta 13.

²⁴ Jyrkkiö-Shamsi 2018, s. 100.

²⁵ Sekä tapauksessa KKO 2014:80 että KKO 2022:2 todetaan, ettei kyseessä ole ihmiskaupparikoksen tyyppitapaus. Ratkaisussa KKO 2014:80 perusteluiden kohdassa 52, korkein oikeus kuvailee tyyppitapauksen olevan rajoja ylittävää rikollisuutta, jolla on usein liitoksia järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Suomen oikeuskäytännön perusteella ihmiskaupparikoksilla on kuitenkin yllättävän harvoin liitoksia järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Asiaan liittyen Ks. Viuhko 2013, s. 387. Ks. myös Jyrkkiö-Shamsi 2018, s. 100.

²⁶ Korkman 2023, s. 3.

voidaan kuitenkin todeta, että törkeä ihmiskauppa on melkein aina seksiperäistä ihmiskauppaa.

Tapauksessa KKO 2014:80 18-vuotias A ja 17-vuotias B olivat jo vuosia tunteneet toisensa ja olleet hyviä ystäviä, kun syksyllä 2008, A keksi tarinan, jonka mukaan rikollisjärjestö vaati heiltä rahaa. Keksitty rikollisjärjestö vaati rahoja tekstiviestein, ja mikäli he eivät rahoja saisi, tulisi järjestö vahingoittamaan B:tä ja B:n läheisiä. B oli aluksi skeptinen viestien aitoudesta, mutta A sai vakuuteltua B:tä siten, että tämä uskoi väkivallan uhan todeksi. Viesteissä ehdotettiin, että B voisi alkaa myymään seksipalveluita varojen hankkimistarkoituksessa. Väkivallan uhan alla B alkoi tarjoamaan seksiä maksusta.

B oli hoitanut A:n käskystä kodinhoitoon kuuluvat toimet. A oli myös käskyttänyt B:tä luoksensa esimerkiksi kesken koulupäivän. Lisäksi A oli asettanut erinäisiä sääntöjä syömiseen sekä A:n luokse saapumiseen liittyen. Nämä käskyt A perusteli aikaisemmin mainitun jengiväkivallan uhalla, ja siten B oli mieltänyt rajoitusten olleen rikollisjärjestöstä johtuvia.

B oli muutaman kerran yrittänyt irtaantua A:n vaikutusvallasta, mutta A oli saanut B:n muuttamaan mielensä. Ainakin kerran A oli myös väkivalloin, lyömällä B:tä kämmenellä takaraivoon, estänyt tätä lähtemästä. Kämmenellä lyömisen lisäksi muuta väkivaltaa ei heidän välillään ollut ollut. Lyhyehkön karkumatkan jälkeen, jona aikana B ei ollut asunut kummankaan vanhempansa luona, B oli onnistunut irtaantumaan A:n vaikutusvallasta, ja hakeutui tukikeskukseen.

Syyttäjä vaati Pirkanmaan käräjäoikeudessa tuomiota A:lle törkeästä ihmiskaupasta. Vaihtoehtoisena syytteenä vaadittiin tuomiota törkeästä parituksesta. Siinä missä käräjäoikeus katsoi A:n syyllistyneen törkeään ihmiskauppaan, katsoi hovioikeus A:n syyllistyneen törkeään paritukseen, sillä perusteella, ettei B:n vapautta eikä itsemääräämisoikeutta ollut rajoitettu.

Mielenkiintoisen tapauksesta tekee korkeimman oikeuden näkemys siitä, että A ei ollut kohdistanut B:hen suoranaista väkivaltaa, vaikka A oli lyönyt uhria kämmenellä ja siten väkivalloin estänyt tätä lähtemästä tilanteesta sekä A:n määräysvallan välittömästä piiristä. Väkivallan voitaisiin katsoa tapahtuneen suoranaudessa yhteydessä ihmiskaupparikokseen, joten väkivallan jättäminen vaille merkitystä ja ilman oikeusohjetta siitä, miksi kyseistä väkivallan kohdistamista ei pidetty ”suoranaisena väkivaltana”, voidaan pitää merkityksellisenä. Ihmiskaupassa rangaistuksen määrittämiseen vaikuttaa laaja kirjo eri tekijöitä. Näitä tekijöitä ovat esimerkiksi uhrin asema ja teon suunnitelmallisuus kuten myös väkivallan käyttö.²⁷ Tapauksessa KKO 2014:80 katsottiin rangaistuksen mittaamisessa

²⁷ Jyrkkiö-Shamsi 2018, s. 101.

moitittavuutta lisäävinä tekijöinä muun muassa hyväksikäyttökertojen suuri lukumäärä, tekoajan pituus ja tapa, jolla uhria oli erehdytetty.

Tapauksen perusteluissa mainitaan lieventävänä seikkana suoranaisen väkivallan puute. Väkivalta on törkeää ihmiskauppaa koskevan RL 25:3 a §:n ensimmäisessä momentissa mainittu ankaroittamisperusteena. Siten on kyseenalaista, että tietyn ankaroittamisperusteen puuttumisen katsottaisiin olevan lieventävänä tekijänä rangaistuksen mittaamisessa. KKO:n voitaisiin katsoa epäonnistuneen noudattamaan rikosoikeuden yleisiä oppeja rangaistuksen mittaamisesta. Yleisten mittaamisperusteiden kaksinkertaisen kvalifioinnin kiellon mukaan seikkoja, jotka otetaan huomioon tunnusmerkistötekijöinä, ei saa ottaa huomioon rangaistuksen pituuden mittaamisessa.²⁸

Kaksoiskvalifioinnin kiellosta voidaan poiketa tietyissä olosuhteissa. Esimerkiksi rikoksen uusiminen voidaan ottaa huomioon sekä rangaistuksen ankaroittamisperusteena että rangaistuslajin valitsemisessa.²⁹ Syitä kiellosta poikkeamiseen ei kuitenkaan esiinny tarkastelun kohteena olevasta KKO:n tapauksesta 2014:80. KKO:n ennakkotapauksessa 2021:20 lausutaan, että saman seikan vaikuttamista useampaan otteeseen rangaistusta korottavasti tulisi välttää.³⁰ Ihmiskaupaan liittyvän väkivallan oikeustilaa vaikeuttaa se, että korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä 2014:80 kaikkine ongelmineen voidaan pitää törkeän ihmiskaupan oikeusohjeena.

Perusmuotoisessa ihmiskaupassa väkivallan puutetta ei tulisi katsoa rangaistuksen mittaamista lieventävänä seikkana, väkivallan puuttuessa kokonaan rikosnimikkeen tunnusmerkistöstä. Oikeuskäytännössä kuitenkin perusmuotoisenkin ihmiskaupan tuomioissa on sovellettu väkivallan puutetta lieventävänä tekijänä. Tämä on ristiriitaista, sillä väkivalta on törkeän rikosnimikkeen kvalifiointiperuste, joten sen läsnäolon puuttumisella perusmuotoisessa rikosnimikkeessä ei tulisi olla rangaistuksen mittaamisen kannalta sen suurempaa merkitystä. Kyseessä on eri rikosnimikkeet eriävin tunnusmerkistöin.

Väkivallan ilmetessä tapauksissa, joissa teko ei kuitenkaan ole kokonaisuutena arvostellen törkeä eikä siten täytä törkeän ihmiskaupan kriteereitä, väkivaltaa voidaan pitää rangaistuksen moitittavuutta lisäävänä tekijänä.³¹ Hypoteettisessa tapauksessa, jossa väkivalta on

²⁸ Kemppinen 2021, s. 122; HE 44/2002 vp, s. 190.

²⁹ Tapani – Tolvanen – Kemppinen 2022, s. 49.

³⁰ KKO 2021:20, perusteluiden kohta 21.

³¹ Koivukari ym. 2022, s. 261.

poikkeuksellisen korostunutta ja siten ihmiskaupparikokseen nähden niinkin ylimitoitettua, että kyseinen väkivalta jo itsessään tekee teosta kokonaisuutena arvostellen törkeän, toimii väkivalta perusteena kaksinkertaisen kvalifioinnin kiellosta poikkeamiseen. Tämä ihmiskaupparikokseen nähden ylimitoitettu väkivalta mahdollistaa samalla myös muista rikosnimikkeistä kuten pahoinpitelystä tuomitsemisen.

Rangaistuksen mittaamisen yleisten oppien perusteella väkivaltaa ei tulisi törkeässä ihmiskaupassa katsoa rikoksen moitittavuutta lisäävänä tekijänä, ellei väkivalta ole poikkeuksellisen korostunutta.³² Siten väkivallan puuttumistakaan, varsinkaan tapauksessa, jossa kuitenkin esiintyi jossain muodossa väkivaltaa, ei tulisi mieltää moitittavuutta lieventävänä tekijänä. Oikeuskirjallisuudessa tunnusmerkistötekijän huomioon ottamista rangaistuksen mittaamisessa, kuten kuvatussa KKO:n ennakkotapauksessa 2014:80 tehdään, on pidetty suoranaisena mittaamisvirheenä.³³

2.2.2 Väkivallan yhteys ihmiskaupparikokseen

Aikaisemmin tässä tutkimuksessa käsiteltiin ihmiskaupparikoksen tarkoittaman väkivallan määrittelykriteerien puuttumista. On epäselvää niin lain esitöiden kuin myös oikeuskäytännön perusteella, minkälainen väkivalta lasketaan ihmiskaupparikoksissa väkivallaksi. Ihmiskaupparikoksissa kaikkien osatekijöiden välille vaaditaan yhteys.³⁴ Tämän valossa on myös epäselvää, minkälaista yhteyttä väkivallalta vaaditaan ihmiskaupparikokseen.

Ihmiskaupparikokset ovat luonteeltaan monimutkaisia ja usein pitkään jatkuneita tekoja, joihin saattaa sisältyä monia erinäisiä pienempiä rikoksia. Erityisen vaikeaa voi olla esimerkiksi ihmiskaupparikoksen alkupuolella tapahtuneen väkivallan näyttäminen toteen. Konkreettisen näytön puuttuessa on toteen näyttäminen osapuolten omien kertomusten varassa.³⁵ Näyttöön liittyviä ongelmia korostaa entisestään se, että väkivallan yhteys ihmiskaupparikokseen on olennainen, jotta väkivaltaa ei luonnehdittaisi erilliseksi teoksi.

Alempien tuomioistuinten oikeuskäytännössä näkyy useita tapauksia, joissa väkivallan yhteyden ihmiskaupparikokseen on katsottu puuttuvan.

³² HE 44/2002 vp, s. 190.

³³ Nousiainen 1965, s. 74.

³⁴ HE 34/2004 vp, s. 93.

³⁵ Koivukari ym. 2022, s. 108.

Kymenlaakson käräjäoikeuden tapauksessa 2018 Suomeen muuttanut pariskunta oli alun perin yhteisymmärryksessä päättänyt A:n myyvän seksipalveluita. A:n kumppani B oli kuitenkin alkanut Suomessa painostamaan A:ta myymään seksiä, ja oli myös ottanut kyseisellä toiminnalla tienatut rahat lähestulkoon kokonaan omaan käyttöönsä. B oli painostuksen lisäksi kohdistanut väkivaltaa A:han. Väkivalta oli jatkunut useamman vuoden ajan ja siihen sisältyi useita vakavampia pahoinpitelyjä. B oli tehnyt tuomiolauselman mukaan ”ruumiillista väkivaltaa toistuvasti läpsimällä ja vetämällä hiuksista noin 1-2 kertaa viikossa, lyömällä päähän/kasvoihin ja potkimalla eri puolille vartaloa vähintään kerran kuukaudessa.” Väkivalta katsottiin tuomioistuimessa toteennäytetyksi.

Käräjäoikeuden tuomion mukaan ihmiskaupan kriteerit eivät teossa täyttyneet, ja lisäksi käräjäoikeus katsoi väkivallan olleen parisuhdeväkivaltaa. Parisuhdeväkivaltana luonnehditulta väkivallalta yhteys ihmiskaupparikokseen puuttui. B sai tuomion parituksesta ja pahoinpitelystä. Tuomiota perusteltiin asianomistajan mahdollisuudella toimia toisin tahtoessaan.³⁶

Käräjäoikeus kommentoi, että tapauksessa ilmennyt väkivalta on valitettavasti asia, jota esiintyy monissa parisuhteissa. Väkivaltaa luonnehdittiin erilliseksi teoksi, eikä sille annettu sen enempää painoarvoa. Väkivallan normalisointia ja sen merkityksen vähättelyä tuomiossa on kritisoitu.³⁷

Ihmiskauppaan liittyvän lainsäädännön esitöissä mainitaan väkivallan olevan keino, jolla henkilö voi joutua rikoksenteelijän määräysvallan alle. Henkilön, joka kokee säännöllistä väkivaltaa, oli se sitten parisuhdeväkivaltaa tai ei, voitaisiin katsoa olevan rikoksenteelijän määräysvallan alla. Tällaisessa tilanteessa uhrille todennäköisesti syntyy esitöissä mainittu pelkotila, jonka takia uhri ei kykene toimimaan oman tahtonsa mukaisesti.³⁸ Tämä pelkotila ulottuisi myös seksin myymisestä kieltäytymiseen, vaikka väkivalta ja siten määräysvalttaan ottaminen ei olisikaan ollut alun perin yhteydessä prostituution harjoittamiseen.

Vantaan käräjäoikeuden tapauksessa 2016 neljä henkilöä oli erehdyttämällä värvänneet asianomistajan Suomeen, ja sittemmin pakottaneet asianomistajan pakkotyöhön. Tuomioistuimessa katsottiin toteennäytetyn, että yksi henkilöistä oli lyönyt asianomistajaa selkään työpaikalla henkilön ollessa epäytyväinen asianomistajan työntekoon. Tämän yksittäisen väkivallan kohdistamisen lisäksi muusta väkivallasta ei ollut näyttöä. Käräjäoikeus katsoi yksittäisen lyönnin yhteyden ihmiskaupan muihin osiin puuttuvan. Hovioikeus yhtyi käräjäoikeuden näkemykseen väkivallan yhteyden puuttumisesta.³⁹

³⁶ Käräjäoikeuden tuomio T-2018-2, viittaus lähteessä Koivukari ym. 2022, s. 116.

³⁷ Koivukari ym. 2022, s. 117.

³⁸ HE 103/2014 vp, s. 51.

³⁹ Käräjäoikeuden tuomio T-2016-9, hovioikeuden tuomio T-2017-12, viittaukset lähteessä Koivukari ym. 2022, s. 182.

Tapauksessa esiintyneen väkivallan, ainakin toteennäytetyiltä osin, on katsottava olevan luonteeltaan lievää. Väkivallan vakavuuden voitaisiin katsoa rinnastuvan tapauksessa KKO 2014:80 ilmenneeseen väkivaltaan, jossa asianomistajaa oli lyöty kämmenellä takaraivoon. Kyseisessä korkeimman oikeuden tapauksessa ei katsottu kyseen olevan suoranaisesta väkivallasta, eikä väkivallalla siten ollut merkitystä tuomion kannalta. Käräjäoikeuden näkemys siitä, ettei väkivalta ollut yhteydessä ihmiskauppaan, on kuitenkin merkityksellinen. Väkivalta on tapahtumakuvauksen perusteella tapahtunut yhteydessä asianomistajan pakkotyöhön, sen tapahtuessa työpaikalla, työtehtävien suorittamisen aikana. Väkivallan yhteyden puuttumista ei käräjäoikeus perustele jättäen tuomiolauselman monitulkintaiseksi.⁴⁰

Vantaan käräjäoikeuden tapauksessa vuonna 2017 oli kyse ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamisesta. Asianomistaja oli matkustanut Intiaan, jossa tämä oli solminut avioliiton ja sittemmin aviopari oli muuttanut Suomeen asumaan. Asianomistaja kertoi, ettei hän ollut halunnut solmia avioliittoa. Asianomistajan puolisolle maksettiin myötäjäisiä noin 24 000 euron edestä avioliiton solmimisesta. Asianomistajan kertomusten mukaan Suomeen tultuaan hän ei saanut liikkua oman tahtonsa mukaisesti, eikä hänellä ollut hallussaan esimerkiksi pankkikorttia tai puhelinta. Lisäksi asianomistajan passi otettiin pois.

Asianomistajan kertomusten mukaan häntä pahoinpideltiin säännöllisesti. Tuomioistuimessa katsottiin kuitenkin väkivallan näytön olevan riittävää ainoastaan yksittäisen pahoinpitelyn osalta. Syynä pahoinpitelyille asianomistaja oli katsonut olevan sen, ettei hänen puolisolleen maksettu suurempaa summaa myötäjäisinä.

Väkivaltaan liittyen käräjäoikeus lausui muun muassa, että ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista on selkeästi kyse, kun perheenjäsentä pahoinpidellään toistuvasti, mutta ei välttämättä silloin, kun pahoinpitelyt ovat luonteeltaan satunnaisia. Käräjäoikeus toteaa myös, että väkivallan yhteyttä taloudellisiin vaatimuksiin puoltaa ainoastaan asianomistajan kertomukset, ja että on yhtäläisesti mahdollista väkivallan liittyneen esimerkiksi mustasukkaisuuteen tai muihin perheriitoihin.

Lisäksi käräjäoikeus toteaa, ettei kulttuurieroja saa sivuuttaa. Tuomioistuimen mukaan erinäisissä kulttuureissa perheen vanhimmalla miehellä saattaa olla vahva asema verrattuna muihin perheenjäseniin, ja ettei tämä itsessään puoltaisi sitä, että muiden olosuhteet olisivat ihmisarvoa alentavia. Tapauksessa ei katsottu ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden kriteereiden täyttyneen.⁴¹

Kyseisessä tuomiossa, kuten myös aikaisemmin käsitellyssä Kymenlaakson käräjäoikeuden tapauksessa vuodelta 2018, väkivaltaa vähätellään ja normalisoidaan. Väkivallan hyväksyttävyyttä perustellaan kulttuurieroilla, joka sinänsä voitaisiin mieltää

⁴⁰ Koivukari ym. 2022, s. 183.

⁴¹ Käräjäoikeuden tuomio T-2017-8, viittaus lähteessä Koivukari ym. 2022, s. 106.

tuomiolauselmaan kuulumattomaksi. Näyttö väkivallan yhteydestä ihmiskaupparikokseen katsottiin puuttuvan, ja toteennäytetyn väkivallan katsottiin voineen olla yhteydessä muihin tekijöihin kuin suurempien myötäjäisten vaatimiseen.

Oikeuskäytännön perusteella väkivallalta vaaditaan hyvin vahva ja ilmeinen yhteys ihmiskaupparikokseen, jotta sitä ei sovellettaisi erillisenä tekona. Lisäksi tapausten perusteella voitaneen todeta, että fyysisen väkivallan kaikkein lievimpiä muotoja kuten yksittäisiä lyöntejä selkään tai takaraivoon ei katsota ihmiskaupparikoksissa suoranaiseksi väkivallaksi. Näiden seikkojen valossa vaikuttaa siltä, että väkivallan kriteerit ihmiskaupparikoksessa eivät täyty, ellei asianomistajan ja vastaajan välillä ole äänenlausuttua kiistaa esimerkiksi seksin myymisen jatkamisesta, jonka yhteydessä vastaaja kohdistaa ihmiskaupan uhriin väkivaltaa, joka ei ole luonteeltaan lievää. Mikäli tätä korostetun ilmeistä kiistaa ja siitä johtuvaa väkivaltaa ei ole tai jos sitä ei pystytä näyttämään toteen, ovat tuomioistuimet vapaita spekuloidaan väkivallan johtuneen erinäisistä muista syistä.

Väkivaltaa luonnehditaan tuomioistuimissa hyvinkin kapeamielisesti teoksi, jolla ei ole muita kuin fyysisiä vaikutuksia uhriin. Väkivallan asemaa psyykkisen kontrollin keinona ei tarkastella, eikä väkivallan vaikutukselle uhrin tahdon muodostamiselle anneta painoarvoa.⁴² Väkivallan yhteyden vaatimusta sovelletaan niin suppeasti, että ainoastaan karikatyyrimaiset kiistat täyttävät yhteyden kriteerit. Tuomioistuimet epäonnistuvat ymmärtämään, että jatkuvassa alistussuhteessa henkilöön kohdistettu väkivalta vaikuttaa uhrin tahdonmuodostukseen siten, että alistajan tahdon vastustamiseen liittyy aina pelko väkivallasta. Väkivallan syyllä ei siten ole uhrin tahdonmuodostuksen kannalta juurikaan merkitystä.

Väkivallan yhteyden vaatimusta tulisi ihmiskaupparikoksissa soveltaa suppeasti lähinnä tilanteissa, joissa väkivalta on ollut luonteeltaan kertaluonteista. Mikäli väkivalta on ollut säännöllistä ja pitkään jatkunutta, ei yhteyden soveltaminen enää ole tarkoituksenmukaista. Jatkuvan väkivallan tilanteissa väkivallasta aiheutuvan pelkotilan on katsottava ulottuvan laajalti kaikkeen uhrin päätöksentekoon, joissa rikoksenteikijän tahto poikkeaa uhrin tahdosta.

⁴² Koivukari ym. 2022, s. 117.

3 Ihmiskaupparikosten hienovaraisemmat toteutustavat

3.1 Henkinen väkivalta

Vuoden 1993 pahoinpitelylainsäädännön muutosten myötä myös henkisen väkivallan voidaan katsoa täyttävän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Henkisen väkivallan rangaistavuuden kriteerinä on, että väkivallasta syntyy seuraus, joka on omiaan vahingoittamaan uhrin terveyttä.⁴³ Terveyden vahingoittamisella tarkoitetaan henkisen väkivallan kontekstissa useimmiten toisen psyykkiseen tilaan vaikuttamista, vahingollisin seurauksin.⁴⁴ Henkinen väkivalta voi olla esimerkiksi työpaikalla tapahtuvaa kiusaamista.⁴⁵ Mikäli tahallisuutta ei ole, voi toisen terveyden vahingoittaminen tulla rangaistavaksi vammantuottamuksena, pahoinpitelyn sijaan.⁴⁶

Huomattavalla osalla ihmiskaupparikosten uhreista esiintyy psyykkisiä ongelmia, kuten masennusta, surullisuutta ja univaikeuksia.⁴⁷ Henkinen pahoinpitely voi esiintyä erinäisillä tavoilla, ja se voi sisältää esimerkiksi eristämistä, uhkailua tai perustarpeiden epäämistä. Näiden keinojen on katsottu usein johtavan uhrin kannalta pitkäaikaisiin, psykologisiin ongelmiin.⁴⁸ Kuvatun tapaista henkistä väkivaltaa ja kontrollia on katsottu esiintyvän niin ihmiskaupparikoksissa, parisuhdeväkivallan tilanteissa, että sotavankien kidutuksen yhteydessä. Kaikissa edellä mainituissa tilanteissa uhri altistetaan krooniselle stressille, eristämislle, avuttomuuden tunteelle sekä jatkuvalla pelkotilalle.⁴⁹

Henkisen pahoinpitelyn soveltaminen Suomen oikeuskäytännössä, on ollut hyvin vähäistä. Psyykkisen väkivallan tunnistamisen kannalta haasteelliseksi on osoittautunut syy-yhteyden toteen näyttäminen.⁵⁰ Yhteyden osoittaminen henkisen väkivallan ja siitä seuranneen terveyden vahingoittumisen välille, ei ole helppoa. Toteennäyttäminen edellyttää käytännössä empiiristä näyttöä, kuten lääkäriltä saatua lausuntoa.⁵¹ Rangaistavuuden kannalta edellytetään

⁴³ Niemi-Kiesiläinen, 2004, s. 86.

⁴⁴ Tolvanen – Silvennoinen 2023, s. 15.

⁴⁵ Lappi-Seppälä – Ojala 2022, II, 10. Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset.

⁴⁶ Lappi-Seppälä – Ojala 2022, II, 10. Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset..

⁴⁷ Raymond ym. 2002, s. 71.

⁴⁸ Hopper – Hidalgo 2006, s. 189.

⁴⁹ Hopper – Hidalgo 2006, s. 191.

⁵⁰ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 86.

⁵¹ Tolvanen – Silvennoinen 2023, s. 15.

tekijältä myös tahallisuutta, eli että tekijä voi mieltää henkisen väkivallan seurausten olleen riittävän todennäköisiä.⁵²

Henkinen pahoinpitely ei ole rajattu ainoastaan lähisuhteisiin. Teko kuitenkin edellyttää useimmiten tilannetta, jossa tekijän ja uhrin välillä on tiheää vuorovaikutusta.⁵³ Lisäksi uhri on usein tekijään nähden riippuvaisessa asemassa. Kuvattu tilanne soveltuu parisuhdeväkivallan lisäksi myös ilmeisen hyvin ihmiskaupparikoksissa esiintyviin alistussuhteisiin. Ihmiskaupparikoksissa käytetään hyvinkin pitkälti samankaltaisia keinoja kuin parisuhdeväkivaltaan liittyvissä rikoksissa. Tästä huolimatta, ihmiskauppalainsäädännön kehityksessä ei vielä ole riittävässä määrin huomioitu henkisen väkivallan ulottuvuutta.

Ihmiskauppalainsäädännön uudistuksen myötä valtaan ottaminen muutettiin määräysvaltaan ottamiseksi. Muutoksen avulla tilanteet, joissa uhria kontrolloidaan fyysistä vapaudenriistoa hienovaraisemmin keinoin, saatiin rangaistavuuden alle. Muutoksen taustalla ollut ajatus on oikea, mutta käytännössä muutos ei ole saavuttanut riittävästi merkitystä henkisen väkivallan, ja siten ihmiskaupparikosten fyysistä väkivaltaa hienovaraisempien toteuttamistapojen tunnistamisen kannalta. Oikeuskäytännön kannalta vaikuttaa siltä, että niin pahoinpitelyiltä kuin ihmiskaupparikoksilta vaaditaan edelleen useimmiten myös fyysistä ulottuvuutta. Ihmiskaupparikoksissa, joissa fyysistä väkivaltaa ei ole, mutta henkistä väkivaltaa esiintyy, mielletään tilanne usein siten, että uhri on osallistunut toimintaan vapaaehtoisesti.

3.2 Määräysvaltaan ottamisen tarkastelu oikeuskäytännössä

Ihmiskaupan uhrin kokevat usein sekä fyysistä että psyykkistä väkivaltaa. Oikeuskäytännössä ei olla kuitenkaan sisäistetty sitä, että rikoksen tekijän ei ole tarpeen käyttää fyysistä väkivaltaa usein, voidakseen ylläpitää jatkuvan pelon tilan uhrissa.⁵⁴ Fyysistä väkivaltaa saatetaan käyttää viimeisenä keinona kontrollin ylläpitämiseksi tilanteissa, joissa ihmiskaupan uhri on irtaantumassa tekijän määräysvallasta. Muuten uhrin kontrolloimiseen saatetaan käyttää hienovaraisempia keinoja.⁵⁵ Fyysistä väkivaltaa ei siten vaadita yksittäistä esiintymistä enempää, luodakseen asianomistajalle tottelemisen pakon, tämän halutessa varjella itseään myös tulevalta fyysiseltä vahingolta.

⁵² Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 86.

⁵³ Tolvanen – Silvennoinen 2023, s. 15.

⁵⁴ Herman 1992, s. 56.

⁵⁵ Roth 2011, s. 975.

Oikeuskäytännössä fyysiselle väkivallalle ja vapauden rajoittamiselle on annettu suurta painoarvoa, samalla kuin henkiset kontrollin keinot on usein sivuutettu. Fyysistä väkivaltaa ei voida aiheuttaa, ellei tekijä ole fyysisesti uhrin lähetyvillä, jonka takia oikeuskäytännössä on katsottu, että tekijän ja uhrin välinen etäisyys puoltaisi uhrin vapaaehtoisuutta toimintaan sekä kykyä toimia oman tahtonsa mukaisesti. Samalla henkinen väkivalta psyykkisenä pakottajana, jota ei rajoita tekijän ja uhrin välinen etäisyys, jää huomioimatta.

Tapauksessa KKO 2014:80, jonka tapahtumakulku on kuvailtu tarkemmin jo aikaisemmin tässä tutkimuksessa, katsottiin että uhria ei ollut otettu valtaan, sillä fyysistä vapaudenriistoa ei ollut tapahtunut, eikä psyykkisenkään määräysvallan käyttö ollut verrattavissa fyysiseen vapaudenriistoon. Liikkumisvapauden rajoittamisen ja siten myös valtaan ottamisen puutetta perusteltiin sillä, että asianomistaja on ”... omaan tahtoonsa perustuen ollut pidempiäkin ajanjaksoja rikoksentehtäjän asunnon ja vaikutusvallan ulkopuolella, jopa eri paikkakunnilla.”

Helsingin käräjäoikeuden tapauksessa 06/6857 tuomioistuin katsoi, että prostituoituna toimineen naisen elämää ei ollut merkittävässä määrin rajoitettu, sillä tämä oli viettänyt aikaa vastaajan ja ystäviensä kanssa, ja tämän lisäksi käynyt useampaan otteeseen Virossa.⁵⁶

Kymenlaakson käräjäoikeuden tuomiossa 18/122611 taas katsottiin, että vastaajan matkat kotimaahansa, jolloin prostituutiota harjoittava asianomistaja jäi Suomeen, puoltaisi sekin asianomistajan mahdollisuutta toimia oman tahtonsa mukaisesti.⁵⁷

Kahdessa edellä mainitussa tapauksessa esiintyi niin henkistä kuin fyysistäkin väkivaltaa (KKO 2014:80 ja Kymenlaakson käräjäoikeus 18/122611). Helsingin käräjäoikeuden tapauksessa 06/6857 taas esiintyi väkivallalla uhkailua sekä vahvaa painostamista, joka voitaisiin mieltää henkiseksi väkivallaksi. Tuomioissa katsottiin kuitenkin, että uhreja ei ollut otettu valtaan.⁵⁸ Tuomioiden perustelut ovat saaneet huomattavasti kritiikkiä.⁵⁹

Oikeuskäytännössä on siis katsottu, että lyhyehköt ajat vietettynä määräysvallan piirin välittömän kiteytymän ulkopuolella, poissulkee määräysvallassa olemisen mahdollisuuden ja tarkoittaa sitä, että asianomistajalla on ollut todellinen mahdollisuus toimia toisin.

Valtaan ottamiselle on ilmeisesti tuomioistuinten perusteluissa asetettu alueellinen kriteeri. Tuomioiden perusteluista voi päätellä, että mikäli asianomistajaa ei voida välittömästi

⁵⁶ Helsingin käräjäoikeuden tuomio 06/6857, viittaus lähteessä Roth, 2007, s. 429.

⁵⁷ Kymenlaakson käräjäoikeuden tuomio nro 18/122611, viittaus lähteessä Rinne, 2021, s. 54.

⁵⁸ Helsingin käräjäoikeuden tuomio, kuten myös tuomio KKO 2014:80 ovat annettu ennen Vuoden 2015 ihmiskauppalainsäädännön uudistuksia. Uudistuksen myötä tunnusmerkistön mainitsema valtaan ottaminen muutettiin määräysvaltaan ottamiseksi. Ei ole selvää, olisiko lakimuutos vaikuttanut kyseisten tuomioiden arviointiin. Kymenlaakson käräjäoikeuden tuomiossa lakimuutos oli astunut voimaan.

⁵⁹ Roth 2007, s. 432. Ks. myös Rinne, 2021, s. 55.

päätöstensä takia rankaista vastaajan toimesta esimerkiksi pahoinpitelyllä, vastaajan ollessa pois asianomistajan läheisyydestä, että kaikki valtakäytökset henkilöön ovat katkenneet ja hänen kykynsä toimia itsenäisesti on palautunut. Tämä vaikka asianomistaja ja vastaaja saattavat asua samassa asunnossa, he ovat parisuhteessa, heillä on yhteinen lapsi, tai he ovat vanhoja ystäviä. Myös pitkään jatkuneesta väkivallasta tai sen uhasta johtuvan kroonisen pelkotilan voidaan senkin ilmeisesti katsoa loppuneen kuin seinään, hetkellisen määräysvallasta poistumisen yhteydessä.

Tuomioistuimet epäonnistuvat näkemään asiayhteyksien merkitystä etenkin alistussuhteen kokonaisarvioinnissa. Uhrien toimintaa rajoittaa hyväksikäyttäjien asettamat säännöt, mutta tämä ei kuitenkaan aina tarkoita sitä, että uhrilla ei olisi ollenkaan liikkumavaraa.⁶⁰

”Väkivallan uhatessa naiset pyrkivät usein minimoimaan vahingoittumistaan, jolloin valintoja prostituutioon jäämisestä tai palaamisesta ei voi pitää itsemääräävinä ja aitoa vapaaehtoisuutta heijastavina itsenäisinä päätöksinä.”⁶¹

4 Ihmiskaupan uhrilähtöinen tarkastelu

4.1 Määräysvallasta irrottautumisen haasteet

Merkittävä tekijä ihmiskaupparikosten tunnistamisen vaikeudessa kuten myös uhrien vapaaehtoisuuden mieltämisessä on se, että uhrin tilanne yksinkertaistetaan ja kiteytetään kysymykseen, miksi henkilö ei lähtenyt? Tätä kysymyksen asettelua on kritisoitu, muun muassa siksi, että se suuntaa huomion uhrin väkivallan kohtaamisen jälkeiseen toimintaan, samalla kuin rikoksen tekijän toimet jäävät varjoon.⁶² Kysymyksenasettelu antaa myös kapeamielisen kuvan uhrista, sillä uhrilla on sen perusteella vain kaksi toimintavaihtoehtoa, nimittäin jäädä tai lähteä. Näitä jäämisen ja lähtemisen vaihtoehtoja pidetään yhtäläisen helppoina toteuttaa, jolloin tilanteeseen jäämisen katsotaan olevan uhrin omaa syytä.

Kysymyksiä on myös esitetty siitä, onko lähtemisellä tai jäämisellä oikeudellista relevanssia?⁶³ Oikeusjärjestyksen tulisi turvata väkivallan uhreja kaikissa tapauksissa, eikä siten painoarvoa tulisi antaa sille, onko uhri poistunut tai yrittänyt poistua tilanteesta. Tämä pätee erityisesti ihmiskaupparikosten tilanteissa, joissa lähteminen on äärimmäisen vaikeaa.

⁶⁰ Viuhko 2013, s. 400.

⁶¹ Roth 2007, s. 432.

⁶² Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 44. Niemi-Kiesiläisen teos keskittyy parisuhdeväkivaltaan, mutta toteamukset väkivallasta voitaisiin katsoa soveltuvan myös ihmiskaupparikoksiin, monien yhtenäisyyksien valossa..

⁶³ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 44.

Kysymyksenasettelu johtaa siihen, että kysymykseen sisältyy oletama ja velvollisuus lähteä. Tilanne on erityisen vaikea, koska jäämisen takia uhria syyllistetään, mutta poistumiseen liittyy mahdolliset kostoseuraukset. Myös uhristatusta on pidetty halveksittavana ja siihen liitetään paljon kielteisiä piirteitä.⁶⁴

Lähtemisen näkeminen helppona vaihtoehtona hyväksikäytöltä välttymiseksi, on yhteiskunnassa laajalti väärinymmärretty. Lähtötilanteet ovat parisuhdeväkivallassa korostuneen väkivaltaisia, tilanteiden asettaessa pahoinpitelijän uhan alle, jolloin tekijä usein tekee vihoviimeisen yrityksen ylläpitää kontrolliansa uhrin ylitse sekä suojella itseään oikeudellisilta seuraamuksilta. Pahoinpitelijä saattaa myös uhata tappaa naisen tai naisen lapset, mikäli tämä lähtee.⁶⁵ Merkittävä osa väkivaltaisista kumppaneista myös jatkoi uhkailua sekä pahoinpitelyitä, eron jälkeen.⁶⁶ Lopullista irtaantumista rikoksentekijästä edeltää monesti useita lähtöyrityksiä.⁶⁷

Hyväksikäytön uhri on usein myös taloudellisesti riippuvainen rikoksen tekijästä.⁶⁸ Ihmiskauppaaja ottaa tyypillisesti itselleen valtaosan tai jopa kaikki prostituutiolla tienatut rahat. Rahaton uhri ei pysty siten esimerkiksi palaamaan kotimaahansa saatikka ruokkimaan itseään, mikäli hän lähtisi karkumatkalle.⁶⁹ Uhrin asumisolosuhteet ovat myös todennäköisesti rikoksentekijän vastuulla, jolloin asunnotta jäämisen uhka itsessään tekee lähtemisen haastavaksi. Rikosten uhrin ovat myös vahvan valvonnan alaisia, ja heidän tukiverkostonsa on usein olematon, pitkään kestäneen eristämisen takia.⁷⁰ Tällaisten pakottavan kontrollin keinojen tunnistaminen sekä todistaminen, on erityisen haastavaa rikosprosessissa.⁷¹

Tilanteissa, joissa ihmiskaupparikoksen uhrilla ja rikoksen tekijällä on suhde, voivat esimerkiksi yhteiset lapset vaikeuttaa lähtemistä. Tällöin nainen ei halua jättää lasta väkivaltaisen miehen seuraan.

Tapauksessa T-2019-1 asianomistaja oli tullut Suomeen yhdessä aviomiehensä kanssa. Asianomistajan tarkoituksena oli harjoittaa prostituutiota Suomessa. Vastaja oli luvannut asianomistajalle naimisiin

⁶⁴ Brunovskis – Surtees 2007, s. 142.

⁶⁵ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 43.

⁶⁶ Lundgren ym. 2001, s. 33. Tutkimus rajoittuu miesten, naisiin kohdistamaan väkivaltaan ruotsissa.

⁶⁷ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 43.

⁶⁸ Viuhko – Jokinen 2009, s. 44 ja s. 126.

⁶⁹ Roe-Sepowitz ym. 2014, s. 890.

⁷⁰ Richard 1999, s. 5. Ks. myös Hagan – Raghavan – Doychak 2019, s. 4.

⁷¹ Korkman 2023, s. 1.

menon sekä Suomeen muuton yhteydessä taloudellisesti paremman elämän sekä opiskelumahdollisuuksia.

Vastaaja oli ottanut asianomistajan tienaat rahat, ja maksanut tälle kiinteän 500 euron suuruisen palkan, riippumatta siitä kuinka monta asiakasta asianomistajalla oli ollut. Syytteen mukaan asianomistaja oli saatettu ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin, sillä hän oli ollut seksuaalisen väkivallan uhri ja lisäksi hänen liikkumistaan sekä yhteydenpitoa muihin oli rajoitettu.

Käräjäoikeus oli kommentoinut asiaa siten, että asianomistajan sekä vastaajan yhteinen lapsi puoltaisi sitä, ettei vastaajan tarkoituksena ollut saattaa lastensa äitiä ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin.⁷²

Käräjäoikeuden kommentista käy ilmi, että tuomioistuimien ei ole katsonut yhteisen lapsen vaikeuttavan tilanteesta irtaantumista. Asiaa voisi myös katsoa siltä kantilta, että yhteinen lapsi tekee lähtemisestä erityisen vaikeaa, sillä lapsi saattaisi jäädä miehen haltuun. Yhteisen lapsen turvaaminen voi hyvinkin vaikuttaa asianomistajan tahdonmuodostukseen siten, että tämä sietää entistä pidemmälle menevää hyväksikäyttöä tai ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita.

Jatkuvan väkivallan tilanteissa väkivalta pahenee yleensä ajan myötä. Uhri kuntoutetaan kestävästi entistä enemmän väkivaltaa, ja samalla olemaan kertomatta asiasta.⁷³

Traumaattiset kokemukset kasaantuvat, ja uhrille saatetaan toistuvasti ilmoittaa, että vaikka hän kertoisi viranomaisille, ei tätä uskottaisi. Väkivaltaisuuden ja hyväksikäytön takia, uhrille saattaa kehittyä mielenterveys- tai alkoholiongelmia, jonka takia uhrin uskottavuus kärsii.⁷⁴

Väkivallan naisuhrit tuntevat usein häpeää tilanteestaan, ja siten pidättäytyvät avun hakemisesta tai asian ilmoittamisesta, jopa tilanteissa, joissa he joutuvat terveydenhuollon piiriin.⁷⁵ Seksiperäisen ihmiskaupan tilanteissa prostituoituna toimimista paheksutaan yhteiskunnassa, kun taas parisuhdeväkivallassa paheksuntaa herättävät erotilanteet ja perheen mahdollinen rikkoutuminen sekä lastensuojelun tarve.⁷⁶ Syytä tekojen ilmoittamatta jättämiselle voi lisäksi olla uhrin näkemys siitä, että on itse syyllinen kokemaansa väkivaltaan tai että väkivalta pahenisi kertomisen seurauksena.⁷⁷

⁷² Käräjäoikeuden tuomio T-2019-1, viittaus lähteessä Koivukari ym. 2022, s. 136.

⁷³ Roe-Sepowitz ym. 2014, s. 890.

⁷⁴ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 44.

⁷⁵ Roe-Sepowitz ym. 2014, s. 888.

⁷⁶ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 44.

⁷⁷ Roth 2011, s. 994. Ks. myös Viuhko 2013, s. 390.

Ihmiskaupan uhri saattaa myös kokea, ettei hän saisi apua mikäli hän sitä yrittäisi hakea.⁷⁸ Seksiperäisen ihmiskaupan tilanteissa uhri on yhteydessä asiakkaisiin, jotka saattavat olla tietoisia tai ainakin aavistaa, että kyseessä on ihmiskaupan uhri. Asiakkailta itsellään on kuitenkin motiivi pitää seksinosto salassa, eivätkä he siksi tarjoudu auttamaan uhria. Myös uhrin läheiset saattavat olla tietoisia väkivaltaisesta suhteesta, joko uhrin kertomusten tai näkemiensä ruhjeiden perusteella. Tilanteissa, joissa uhri ja rikoksen tekijä ovat suhteessa, uhria saatetaan kannustaa pysymään parisuhteessa yhteisten lasten takia.⁷⁹ Kyseisissä tilanteissa uhri on yhteydessä henkilöihin, joilla on kyky auttaa häntä irrottautumaan hyväksikäytöstä ja väkivallasta, mutta uhri jää silti ilman apua.⁸⁰ Tämä on omiaan vahvistamaan uhrin epätoivoisuuden tunnetta ja vaikeuttamaan avun piiriin hakeutumista.

4.2 Miten väkivallan uhreihin suhtaudutaan?

Ihmiskaupparikoksissa ja parisuhteissa tapahtuvissa pahoinpitelyissä on paljon samankaltaisia piirteitä, ja uhrin kannassa esittäytyy myös päällekkäisyyttä.⁸¹ Rikosten uhrin eivät läheskään aina identifioi itseään uhreiksi.⁸² Ihmiskaupparikoksissa uhrin määrää usein jokin muu taho kuin uhri itse, kuten esimerkiksi viranomainen.⁸³ Uhrien luokittelu saattaa monessa tapauksessa olla hyvinkin mielivaltaista, ja uhrin syyllisyyden taso voi ulottua täysin viattomasta aina täysivaltaiseen syyllisyyteen. Ihmiskaupparikoksissa uhrin syyllisyyden määrittämisen kannalta painoarvoa annetaan usein liiallisin määrin uhrin alkuperäiselle halukkuudelle osallistua seksin myymiseen.⁸⁴

Väkivaltaa kokeneita naisia syyllistetään usein kokemastaan väkivallasta, varsinkin tilanteissa, joissa nainen on tuntenut väkivaltaisen henkilön entuudestaan.⁸⁵ Myös raiskausten kohdalla vaikeuksia on aiheuttanut rikoksen tunnistaminen tilanteissa, joissa raiskaajana on toiminut uhrin avo- tai aviomies.⁸⁶ Tämä on erityisen ongelmallista, koska on hyvinkin yleistä, että ihmiskaupparikoksen tekijä on uhrin puoliso tai muu läheinen.⁸⁷ Tekijän läheinen

⁷⁸ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 44.

⁷⁹ Roe-Sepowitz ym. 2014, s. 893.

⁸⁰ Roe-Sepowitz ym. 2014, s. 893.

⁸¹ Roe-Sepowitz ym. 2014, s. 883.

⁸² Roth 2011, s. 994.

⁸³ Viuhko 2013, s. 390.

⁸⁴ Brunovskis – Surtees 2007, s. 136.

⁸⁵ Roth 2011, s. 995.

⁸⁶ Kainulainen 2004, s. 16.

⁸⁷ Viuhko 2018, s. 185.

suhde uhriin voi tehdä uhrista erityisen alttiin riippuvaisen aseman syntymiseen.⁸⁸ Läheisten tekemien ihmiskaupparikosten heikkoon tunnistamiseen voi liittyä Suomessa omaksuttu käsitys siitä, että ihmiskaupparikoksen tyyppitapaukseen liittyy järjestäytyntä rikollisuutta. Väkivaltaa kohdanneen naisen saatetaan katsoa olevan itse syyllinen kokemaansa muun muassa sen perustella, että tämä ei ole osannut välttää tilanteita, jotka voisivat johtaa väkivaltaan, tai koska nainen ei ole aktiivisesti toiminut tilanteesta poistumista edellyttävällä tavalla.⁸⁹

Seksin myymistä harjoittavien naisten aseman on katsottu olevan muita naisia huomattavasti heikompi.⁹⁰ Prostituoitujen katsotaan omalla toiminnallaan, seksipalveluiden myymiseen ryhtyessään, tehneen tietoisin valinnan siitä, että he saattavat joutua väkivallan kohteeksi.⁹¹ Siten katsotaan myös, että mikäli uhka realisoituu, on syy uhrin.⁹² Parisuhdeväkivaltaa, kuten myös naiseen kohdistuvaa väkivaltaa ylipäätään, vähätellään usein vuorovaikutusmallin avulla. Kyseisessä mallissa naisen kohtaaman väkivallan katsotaan olevan miehen osalta reaktio naisen sekoilevaan käytökseen.⁹³ Väkivaltaa yritetään myös usein selittää uhrin persoonalla, jolloin painopiste siirtyy pois tekijän toimista siihen, miten uhri on toiminut ansaitakseen väkivallan.⁹⁴

Ihmiskaupparikosten uhreja ei usein pidetä uhreina lainkaan, päinvastoin heidät tunnistetaan aluksi usein rikollisina kuten esimerkiksi parittajina.⁹⁵ Uhri pyrkii usein myös välttymään viranomaiskontaktilta, koska on itse osallistunut rikoksiin tai ollut todistamassa rikoksia, ja pelkää oikeudellisia sanktioita tai maasta poistamista.⁹⁶ Uhriksi tunnistautumisen halukkuuden puutteeseen vaikuttaa myös uhrin prostituution harjoittamisen paheksuttavuus. Uhrien katsotaan usein omalla toiminnallaan myötävaikuttaneen siihen, että ovat päätyneet rikoksen uhriksi.⁹⁷

Uhrit eivät välttämättä itsekään pidä itseään uhreina. Uhri saattaa kokea, että muilla uhreilla on vielä huonommat olosuhteet kuin hänellä itsellään, ja että tämän valossa hänellä on asiat

⁸⁸ Koivukari ym. 2022, s. 105. Vastaajan ja asianomistajan yhteisen lapsen on tuomioistuimissa katsottu puhuvan riippuvaista asemaa vastaan.

⁸⁹ Kainulainen 2004, s. 85-86.

⁹⁰ Roth 2011, s. 996.

⁹¹ Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 29.

⁹² Roth 2011, s. 994.

⁹³ Niemi-Kiesiläinen, 2004, s. 44.

⁹⁴ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 86.

⁹⁵ Viuhko 2013, s. 391.

⁹⁶ Roth 2011, s. 994.

⁹⁷ Viuhko 2013, s. 389.

suhteellisen hyvin.⁹⁸ Myös uhrin ja rikosentekijän mahdollinen yhteinen historia, kuten romanttinen suhde tai yhteinen ajatus lähteä Suomeen prostituutiota harjoittamaan, voi saada uhrin uskomaan, ettei hän voisi olla rikoksen uhri.⁹⁹ Uhri ei välttämättä ymmärrä, että alun perin omaan tahtoon perustuva toiminta, voi muuttua myöhemmässä vaiheessa ihmiskaupparikokseksi. Rikoksen prosessinomaisen luonteen takia henkilö ei myöskään aina tiedä, missä vaiheessa hänestä tosiasiallisesti tuli ihmiskaupan uhri. Avunhakeminen tarkoittaa myös uhrin kannalta uhristatuksen hyväksymistä. Joissain tapauksissa uhri haluaa mieluummin tulla luokitelluksi prostituoiduksi kuin ihmiskaupan uhriksi.¹⁰⁰

Ihmiskaupparikosten uhreja ajatellaan usein ideaaliuhreina.¹⁰¹ Ideaaliuhrin katsotaan olevan heikko, avuton sekä passiivinen. Uhreja on myös verrattu lapsiin, viitaten heidän heikkoon tahdonmuodostukseensa.¹⁰² Oikeudellisesti katsottuna ihmiskaupan uhri on lapsen verrattavissa, sillä kumpikaan ei pysty antamaan suostumustaan.¹⁰³ Usein muita kuin näitä ideaaliuhrin raameihin sopivia uhreja ei tunnisteta ihmiskaupparikoksen uhreiksi lainkaan, varsinkaan tilanteissa, joissa fyysisen väkivallan merkkejä ei ole.¹⁰⁴ Lisäksi ideaalisen rikosentekijän raameihin sopeutumattomia henkilöitä, ei välttämättä pidetä rikollisina, vaikka heidän tekonsa muuten täyttäisivät rikoksen tunnusmerkistön.¹⁰⁵

Passiivisuudella tarkoitetaan ihmiskauppakontekstissa sitä, että uhri ei kykene tekemään tahtonsa mukaisia päätöksiä.¹⁰⁶ Toimijuudella taas tarkoitetaan yksilön kykyyn tehdä päätöksiä, ja ryhtyä kyseisten päätösten toteuttamiseen.¹⁰⁷ Ideaaliuhria kuvastaa toimijuuden heikko esiintyminen, tai jopa sen täysivaltainen puuttuminen. Tuomioistuimissa on kuitenkin epäonnistuttu ymmärtämään, että toimijuus on kontekstuaalista.

Tietynlaiselle tilanteelle tyypillinen toimijuus, voi olla hyvinkin vaikeaa ja vaatia henkilöltä enemmän eri kontekstissa.¹⁰⁸ Siten vertailukuvat, joissa ihmiskaupauhrien toimijuutta yksinkertaistetaan, esimerkiksi siten että, mikäli uhri kokee tulevansa hyväksikäytetyksi, niin hänen tulisi lähteä tilanteesta, ovat ilmeisen epätarkoituksenmukaisia. Yksinkertaistettu kuva

⁹⁸ Surtees 2008, s. 92.

⁹⁹ Brunovskis – Surtees 2007, s. 10.

¹⁰⁰ Brunovskis – Surtees 2007, s. 27.

¹⁰¹ Viuhko 2013, s. 389.

¹⁰² Jacobsen – Skilbrei 2010, s. 196.

¹⁰³ LaVM 15/2014 vp, s. 4; HE 103/2014, s. 38-39.

¹⁰⁴ Viuhko 2013, s. 386.

¹⁰⁵ Viuhko 2018, s. 179.

¹⁰⁶ Viuhko 2013, s. 389.

¹⁰⁷ Gordon 2015, s. 115.

¹⁰⁸ Gordon 2015, s. 129.

ei ota huomioon kaikkia pakottavia tekijöitä, niin fyysisiä kuin henkisiä, joilla uhri taivutellaan pysymään hyväksikäytön alaisena. Uhrin toimijuudesta tai sen puutteesta syyllistäminen on omiaan antamaan vääristetyn kuvan ihmiskaupparikoksista, ja heikentämään uhrien tunnistamista entisestään.

4.3 Väkivaltakäsityksen sopimattomuus ihmiskaupparikokseen

Tavanomaisimpina pahoinpitelytilanteina on usein pidetty julkisilla paikoilla kuten esimerkiksi ravintoloiden läheisyydessä tapahtuneita, kahden miehen välisiä tappeluita, joissa lyöntejä on vaihdettu osapuolten välillä.¹⁰⁹ Näiden tappeluiden seuraukset ovat usein luonteeltaan lieviä, ja tappelutilanne on kertaluonteinen. Tyyppitapauksessa molemmat osapuolet ovat miehiä, ja heidän katsotaan usein olevan tasavertaisia vastustajia. Kuvauksen perusteella väkivalta on luonteeltaan ainakin joissain määrin harmitonta ja vaaratonta.¹¹⁰

Valtaosa niin henkirikoksista kuin pahoinpitelyistäkin on miesten tekemiä.¹¹¹ Myös suuri osa tapporikosten uhreista, on miesten puolisoja. Naiset taas kohdistavat väkivaltaa useimmiten puolustamistarkoituksessa, heidän tuntiessaan olonsa uhatuksi.¹¹² Tapporikoksissa tyyppitapauksena voidaan pitää miesten tekemiä humalatappoja, joissa rikos kohdistuu tekijän läheiseen.¹¹³ Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa luonnehditaan usein tavallisesta väkivallasta poikkeavaksi, luonteeltaan vuorovaikutteiseksi ja vähemmän vakavaksi, sekä lisäksi yksityisemmäksi.¹¹⁴

Rikosoikeuskirjallisuudesta ilmenee, ettei yleisesti omaksuttu väkivaltakäsitys sovellu erityisen hyvin ihmiskaupparikoksiin. Ihmiskaupparikoksissa väkivalta ei ole kertaluonteista kahinaa, jossa osapuolet eivät ole tilanteen rauhoituttua enää toistensa kanssa tekemisissä. Osapuolet eivät myöskään ole tasavertaisia, ihmiskaupparikoksissa tyyppillisesti esiintyvien alistussuhteiden takia. Ihmiskaupparikoksen uhri on yleensä altavastaaaja fyysisesti, erityisesti seksiluonteisessa ihmiskaupassa. Lisäksi uhria kontrolloidaan väkivallan lisäksi erinäisillä muilla, henkisillä keinoilla.

¹⁰⁹ Lappi-Seppälä – Ojala 2022, II, 10. Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset.

¹¹⁰ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 80.

¹¹¹ Koltola (toim.) 2023 s. 46. Ks. myös Törölä – Raeste – Malinen 2024 s. 12.

¹¹² Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 81.

¹¹³ Lappi-Seppälä – Ojala 2022, II, 10. Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Ks. myös Törölä – Raeste – Malinen 2024 s. 21.

¹¹⁴ Niemi – Peroni – Stoyanova 2020, s. 80.

Tyypillistä ihmiskaupparikoksille on pitkään jatkunut suhde tekijän ja uhrin välillä, ja väkivaltaa saattaa esiintyä satunnaisesti suhteen edetessä. Ravintolan ulkopuolella tapahtuneessa tappelussa väkivallalla ei ole pidemmälle meneviä vaikutuksia, eikä pelkoa väkivaltaisuuden kohtaamisesta uudelleen juurikaan ole. Ihmiskaupparikoksen uhri taas joutuu elämään pelon kanssa, tietäen että hetkellä millä hyvänsä hän saattaa taas joutua väkivallan kohteeksi, ilman että hän pystyy millään tavalla puolustamaan itseään.

Julkisilla paikoilla tapahtuvissa tappeluissa on myös turva siinä, että muut paikalla olijat voivat tulla väliin kiistan keskeyttämistarkoituksessa. Yleisö itsessään voi myös toimia estävänä tekijänä sille, että pahoinpitelyn vakavuus ja raakuus ei ylitä tiettyä tasoa. Tämä voi esiintyä esimerkiksi siten, että pahoinpitely päättyy, kun vastapuoli on menettänyt kykynsä puolustaa itseään. Vahingon sattuessa paikalla olleet voivat auttaa sekä hälyttää apua paikalle, jolloin loukkaantunut saa tarvitsemaansa hoitoa. Ihmiskaupparikoksissa tyypillisen, suljettujen ovien takana tapahtuvan väkivallan kannalta, mikään mainituista henkilöä turvaavista asioista, ei pidä paikkaansa. Jo valmiiksi puolustuskyvytön uhri on siten täysin tekijän armoilla.

5 Johtopäätökset

Väkivallan voitaisiin katsoa olevan ihmiskaupparikosten suurin ongelmakohta.

Tuomioistuinten suppea tulkinta väkivallasta, yhdessä miltei mahdottoman väkivallan ja ihmiskaupan välisen yhteyden vaatimuksen kanssa, tekee väkivallan tunnistamisesta erittäin haastavaa. Väkivallan kannalta on muutenkin näyttöongelmia ihmiskaupparikoksissa, koska teon pitkän keston takia väkivallan toteen näyttäminen myöhemmässä vaiheessa voi olla vaikeaa. Tilanteissa, joissa väkivalta onnistutaan kuin ihmeen kaupalla näyttämään toteen, tuomioistuimet saattavat mieltää sen ihmiskaupparikoksesta erilliseksi teoksi.

Oikeuskäytännön perusteella vaikuttaisi siltä, että ihmiskaupparikoksissa tunnistettava väkivalta ei voi olla luonteeltaan lievää, kuten yksittäisestä lyönnistä koostuvaa. Väkivallasta johtuville, pitkälle meneville psyykkisille vaikutuksille, joiden olemassaolo on kiistatonta, ei ole annettu tuomioissa riittävää painoarvoa. Väkivallan ei luonnehdita ulottuvan fyysistä vahinkoa pidemmälle, vaikka se saattaa aiheuttaa valtavaa psyykkistä vahinkoa sekä kroonista stressi- ja pelkotilaa uhrille. Henkisen väkivallan soveltaminen on ymmärrettävästi vaikeaa syy-yhteyden sekä tahallisuuden vaatimusten valossa. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että määräysvaltaan ottamista sovelletaan oikeuskäytännössä liian varovaisesti, ja liikaa

painoarvoa annetaan uhrin alkuperäiselle suostumukselle, sekä uhrin pienille mahdollisuuksille oleskella rikosentekijän välittömän vallan ulkopuolella.

Väkivallan yhteyden vaatimusta mielletään tuomioistuimissa niin suppeasti, että ainoastaan esimerkiksi seksin myymiseen liittyvät erimielisyydet, joiden seurauksena väkivaltaa kohdistetaan rikoksen uhuriin, voivat täyttää yhteyden kriteerit. Tuomioistuinten täytyy ymmärtää, että kyseisenlainen tilanne on epäluonnollinen sekä harvinainen, ja että yhteyden vaatimuksen tulisi täytyä myös tilanteissa, joissa yhteys ei ole korostetusti ilmeinen. Eriyisen epätarkoituksenmukaista on väkivallan yhteyden vaatimus tilanteissa, joissa väkivalta on ollut pitkään jatkunutta ja säännöllistä. Kyseisenlaisissa tilanteissa väkivallan yhteydelle ei pitäisi antaa juurikaan merkitystä, sillä väkivallan on katsottava vaikuttavan uhrin tahdonmuodostukseen kaiken kattavasti.

Väkivaltaa sekä uhrin ja rikosentekijän välisiä suhteita yksinkertaistetaan tuomiolauselmissa, jonka takia uhrin päätöksentekoon vaikuttavat pakottajat jäävät huomioimatta. Uhria syyllistetään tämän toimijuuden puutteesta, vaikka tilanteita ei tarkastella riittävän uhrilähtöisesti, jotta toimijuutta rajoittavat tekijät tulisivat ilmi. Uhreja, joissa esiintyy toimijuutta, ei välttämättä edes tunnisteta uhreiksi lainkaan. Väkivaltaa vähätellään erinäisillä epäolennaisilla seikoilla, kuten rikosentekijän mustasukkaisuudella tai kulttuurisilla eroilla, jolloin yhteys ihmiskaupparikokseen jää puuttumaan. Väkivaltaa saatetaan myös luonnehtia asialliseksi reaktioksi uhrin omaan toimintaan, ja siten väkivallan katsotaan olevan uhrin oma syy. Tätä perustellaan muun muassa siten, että uhrin olisi tullut toimia eri tavalla, ettei hän päätyisi väkivallan kohteeksi.

Oikeusohjeen puute ihmiskaupparikoksissa esiintyvään väkivaltaan liittyen on ongelmallista. Rikoslain muiden rikosnimikkeiden, kuten esimerkiksi pahoinpitelyn tarkoittama fyysinen väkivalta, soveltuu heikosti ihmiskaupparikoksiin. Väkivalta mielletään pahoinpitelyrikoksissa usein yksittäiseksi teoksi, tasavertaisten ja mahdollisesti ennalta tuntemattomien osallisten kesken. Väkivallan seurausten katsotaan olevan suurimmaksi osaksi lieviä ruhjeita, ja siten väkivalta mielletään jokseenkin harmittomaksi. Kyseisen väkivaltakäsityksen mukaan osapuolet eivät myöskään välttämättä ikinä enää ole toistensa kanssa tekemisissä. Siten on selvää, että väkivallan nykyinen rikosoikeudellinen määritelmä ei ole harmoniassa ihmiskaupparikoksille tyypillisten pitkien alistussuhteiden ja jatkuvan väkivallan kanssa.

Lukuisten väkivaltaan liittyvien ongelmien takia, ihmiskauppatuomioiden ennakoitavuus on joissain määrin epäluotettavaa. Niin törkeissä kuin perusmuotoisissakin ihmiskauppatuomioissa väkivallan puute on otettu huomioon, kaksinkertaisen kvalifioinnin kiellon vastaisesti, lieventävänä tekijänä rangaistuksen mittaamisessa. Virhe on erityisen merkittävä, sillä se esiintyy myös korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä, ja vieläpä tapauksessa, jota voidaan pitää törkeän ihmiskaupan oikeusohjeena. Ankaroittamisperusteen puuttumista ei tulisi törkeissä ihmiskauppatuomioissa huomioida moitittavuutta lieventävänä tekijänä. Perusmuotoisissa ihmiskauppatuomioissa ei myöskään tulisi antaa väkivallan puuttumiselle minkäänlaista painoarvoa, muun muassa siksi, että väkivallasta ei ole mainintaa rikosnimikkeessä.

Tässä tutkimuksessa esitetyille, väkivaltaan liittyville näkemyksille, ei ole laillisuusperiaatteen kannalta minkäänlaisia esteitä. Vallitseva lainsäädäntö on riittävä, jotta henkisellevä väkivallalle voitaisiin antaa ihmiskauppatuomioissa suurempaa painoarvoa, ja jotta väkivallan yhteyttä ihmiskauppaan voitaisiin soveltaa laajemmin. Tuomioistuinten tulisi tarkastella ihmiskaupparikoksia uhrilähtöisemmin ja väkivaltaa pitäisi luonnehtia ihmiskaupparikoksissa tavalla, joka soveltuu rikosnimikkeeseen nykyistä määritelmää paremmin.